

Pytania egzaminacyjne do Rozdziału VI

Ustęp 1.1

P.1. Jak definiuje się pojęcie kategorii syntaktycznej? Jak ta definicja służy do rozpoznania predykatów?

P.2. Podziel na kategorie syntaktyczne następujący zbiór wyrażen:

jeśli • pod • hulać • lub • kiosk • ciągnie • siedzi • pod • Arystoteles • spać • leży • Pieskowa Skała • porusza • anioł

P.3. Czy tożsamość zakresu dwóch predykatów jest warunkiem tego, żeby wyrażały one to samo pojęcie: tylko koniecznym? tylko wystarczającym? jednym i drugim? żadnym? Uzupełnij odpowiedź przykładami.

P.4. Dobierz spośród niżej wymienionych predykatów takie pary, w których każdy element pary wyraża to samo pojęcie, co pozostały.

jest starszy niż • nie ma żony • jest rodzicem • jest iloczynem dwóch liczb • jest niepełnoletni • ma więcej lat • jest ojcem • jest wdowcem • jest wynikiem mnożenia

Ustęp 1.2

P.5. Mając na uwadze dziedzinę złożoną z urzędników RP (łącznie z piastującymi najwyższe urzędy państwowe) podaj przykłady predykatów: uniwersalnego, pustego, jednostkowego.

P.6. Pewien ekscentryczny władca zadekretował, że prowincje w jego państwie mają się połączyć w maksymalnie gęstą sieć związków tak, że każda z nich należy do jakiejś pary prowincji, ale także do jakiejś trójki, czwórki, piątki itd., aż po związek obejmujący wszystkie z nich; nie tworzy natomiast związku pojedyncza prowincja i nie jest związkiem zbiorów pusty. Wszystkich prowincji jest w państwie 11. Każdy związek jest nazwany za pomocą osobnego predykatu. Ile jest takich predykatów?

Ustęp 1.3

P.7. Podaj przykładowo trzy pary wyrażen takich, że elementy w każdej parze mają ten sam zakres lecz różne znaczenie.

P.8. Kiedy dwa predykaty są równoznaczne (tj. wyrażają to samo pojęcie)?

P.9. Kiedy dwa wyrażenia z różnych języków wyrażają to samo pojęcie?

Ustęp 2.1

P.10. Czym się różnią nauki empiryczne od matematycznych?

P.11. Czym charakteryzuje się predykat wyrażający pojęcie teoretyczne?

P.12. Jaki jest stosunek między predykatem teoretycznym i pojęciem teoretycznym?

Ustęp 2.2

P.13. Jaką rolę pełnią postulaty znaczeniowe w teoriach aksjomatycznych, np. w logice i matematyce?

P.14. Podaj postulaty znaczeniowe dla pojęcia równości i wymień przykładowo interpretacje eliminowane przez kolejne postulaty.

P.15. Wzorce określania pojęć przez postulaty znaczeniowe zaczerpnięte z arytmetyki i fizyki.

Ustęp 2.3

P.16. Podaj definicję przyspieszenia; które pojęcia użyte w tej definicji są charakteryzowane w teorii fizycznej przez postulaty znaczeniowe?

P.17. Podaj przykłady postulatów charakteryzujących pojęcie następstwa czasowego.

P.18. Podaj przykłady definicji operacyjnych potrzebnych do zinterpretowania wzoru na przyspieszenie.

P.19. Na przykładzie definicji przyspieszenia wyjaśnij, na czym polega uzupełnianie postulatów znaczeniowych przez definicje operacyjne.

Ustęp 2.4

P.20. Jak brzmi teza naturalizmu jako kierunku w metodologii nauk społecznych?

P.21. Jak brzmi teza antynaturalizmu jako kierunku w metodologii nauk społecznych?

P.22. Jak ma się do tych określeń pojęcie socjologii humanistycznej? Jak pojmował ją Znaniecki a jak Weber?

P.23. Jak według Webera ma się pojęcie racjonalności do programu socjologii rozumiejącej?

Ustęp 2.5–2.6

P.24. Jakimi środkami definiuje się w ekonomii pojęcie racjonalności?

P.25. Porównaj pojęcia racjonalności i inteligencji.

Ustęp 3.1

P.26. Opisz procedurę ostensywną.

P.27. Co to jest predykat ostensywny?

Definicje terminów „pojęcie teoretyczne” i „operacjonalizacja pojęcia teoretycznego” zbudowane na opisie procedury ostensywnej,

P.28. Co to jest operacjonalizacja pojęcia teoretycznego? Podaj przykład.

P.29. Podaj trzy przykłady pojęć teoretycznych socjologii oraz operacjonalizacji tych pojęć.

P.30. Rozstrzygnij o każdym z podanych niżej predykatów socjologicznych, czy jest on ostensywny, czy teoretyczny; w pierwszym przypadku opisz procedurę ostensywną, w drugim podaj definicję operacyjną.

jest robotnikiem • przewodzi w grupie • w dniu wyborów parlamentarnych oddaje głos na partię konserwatywną • jest konserwatystą • jest zwolennikiem Blaira • ma zaufanie do Prymasa Glempa • jest pacyfistą • ma wpisane w metryce wyznanie katolickie • ma dwie żony • gra na giełdzie • jest rodziną wielodzietną • rozgrywa mecz

Ustęp 3.2

P.31. Podaj definicje operacyjne lub postulaty znaczeniowe dla pojęcia sprawiedliwości w kontekście „sprawiedliwy ustrój”.

P.32. Czy sądzisz że podatek progresywny przyczynia się do sprawiedliwości społecznej? Podaj uzasadnienie zajętogo stanowiska.

P.33. Jakie postulaty znaczeniowe są pomocne w wyjaśnieniu pojęcia szansy?

Ustęp 4.1 – 4.4

P.34. Jak brzmi zasada maksymalizowania użyteczności oczekiwanej?

P.35. Podaj dwa przykłady, z własnego życia lub z obserwacji, kierowania się tą regułą.

P.36. Czy przysłowie „lepszy wróbel w garści niż gołąb na dachu” wyraża zasadę maksymalizacji UO? Jeśli tak, to które wyrażnia odnoszą się do użyteczności, a które do prawdopodobieństwa?

P.37. Podaj definicję lub postulaty znaczeniowe w celu wyjaśnienia pojęcia racjonalności decyzji.

P.38. Podaj definicje operacyjne lub postulaty znaczeniowe dla pojęcia wojny sprawiedliwej.

Pytania egzaminacyjne do Rozdziału VIII

Ustęp 1.1 – 1.2

P.1. *Kroki przygotowawcze do pytania 1.*

(a) Co wiesz o pozytywizmie z innych źródeł, np. z historii literatury polskiej?

(b) Czy spotykasz się z terminem „empiryzm” w innych kontekstach niż obecne wykłady?

Jeśli tak, to jak odczytujesz jego sens w tamtych kontekstach?

Teraz pytanie właściwe. Jak ma się pozytywizm do empiryzmu? Jacy byli wybitni przedstawiciele pozytywizmu w 19 wieku? Czy na podstawie swej obecnej wiedzy możesz się określić jako zwolennik lub jako krytyk pozytywizmu?

P.2. Jak ma się pozytywizm do redukcjonizmu fizykalistycznego jako programu badawczego dla socjologii? Czy udaje się socjologii realizować ten program?

P.3. Co głosi naturalizm w sprawie metody nauk społecznych? Jak ma się on do fizykalizmu? Czy fizykalizm wynika z nomotetyzmu?

P.4. Czy nomotetyzm wynika z naturalizmu? Czy zachodzi wynikanie odwrotne?

P.5. Która z dyscyplin humanistycznych jest typową nauką idiograficzną? Czy teoria socjologiczna może mieć charakter idiograficzny? Czy istnieją teorie przyrodnicze mające charakter idiograficzny?

P.6. Czy podział nauk na matematyczne, przyrodnicze i humanistyczne jest wyczerpujący i rozłączny? Jeśli nie, to dlaczego? Jeśli tak, to gdzie zaliczyłybyś socjologię? Jakie miałbyś uzasadnienie dla tej ostatniej odpowiedzi?

P.7. Odróżnienie nauk matematycznych, przyrodniczych, społecznych i humanistycznych dokonuje się ze względu na dziedzinę badań. Czy dziedzina badań wyznacza ich metodę w taki sposób, że metody żadnej z trzech wymienionych klas nauk nie mają zastosowania w żadnej innej? Jeśli uważasz, że istnieją jakieś metody wspólne, podaj w charakterze uzasadnienia odpowiednie przykłady.

Ustęp 2.1 – 2.3

P.8. Podaj określenia zbiorów uniwersalnego i pustego.

- P.9. Podaj określenia operacji na zbiorach: dopełniania, dodawania i mnożenia.
- P.10. Podaj określenia stosunków między zbiorami: inkluzji, równości, rozłączności, krzyżowania.
- P.11. Jakie są warunki poprawnego podziału (klasyfikacji)? Co to jest kryterium (względ) podziału? Przykłady kryteriów. Na czym polega podział dychotomiczny?
- P.12. Czy odróżnienie nauk matematycznych i nie-matematycznych daje podział zupełny i rozłączny?
- P.13. Czy odróżnienie nauk matematycznych, przyrodniczych, społecznych i humanistycznych stanowi podział rozłączny i zupełny?
- P.14. Jaka metoda dowodzenia twierdzeń jest charakterystyczna dla matematyki?
- P.15. Jak jest zbudowana teoria dedukcyjna?
- P.16. Podaj przykłady aksjomatów jakiejś teorii.
- P.17. Jaka jest rola aksjomatów w teorii dedukcyjnej?
- P.18. Jaka jest forma logiczna zdań będących prawami nauki? Czym różni się prawo nauki od hipotezy? Jak powinien badacz się zachować w przypadku sprzeczności między prawem i hipotezą?

Ustęp 3.1

P.19. *Kroki przygotowawcze do pytania 19.* Czy masz wśród swoich przekonań takie, że ich nie odrzucisz nawet gdyby ci donoszono o ich niezgodności z przeprowadzonymi przez kogoś obserwacjami lub twoje własne obserwacje zdawały się im zaprzeczać? Jeśli znajdujesz u siebie takie sądy, podaj ich przykłady.

Podpowiedź. Jednym z rodzajów obserwacji jest liczenie przedmiotów fizycznych. Wyobraź sobie, że jesteś pasterzem owiec sprawdzającym, czy jakieś zwierzę się nie zagubiło. Owce rozdzieliły się na dwie oddalone grupy. Licząc je w jednej grupie znajdujesz ich 30, a w drugiej 20. Dla upewnienia się łączysz je w jedną grupę i licząc teraz całość, dochodzisz do 48. Czy na podstawie tych obserwacji uznasz, że odkryłeś prawdę matematyczną, że $30 + 20 = 48$? Zauważ, że uznanie tej równości za prawdę implikowałoby fałszywość aksjomatów arytmetyki.

Jaki rodzaj zdań w teorii empirycznej, ma tę własność, że gdy jakieś obserwacja jest sprzeczna z tego rodzaju zdaniem, to nie ono powinno ulec zakwestionowaniu ale wiarygodność danej obserwacji?

P.20. (1) Wyobraź sobie, że przeczytałeś wyniki badań socjologicznych mówiące, że *większość uczciwych polityków w pewnym kraju jest przekupna*. Czy zareagowałbyś na to którymś z następujących komentarzy?

- (A) W tekście wystąpił błąd drukarski.
(B) Autorzy inaczej niż to przyjęte w polskim rozumieją słowo „uczciwy” lub słowo „przekupny”.
(C) Dokonano sensacyjnego odkrycia, przeczącego dotychczasowym poglądom.
- (2) Czy wygłosiłbyś uwagę A lub B jeśliby wynik badań opiewał, że *większość polityków w danym kraju ma poniżej 25 lat*? Jeśli zareagowałbyś inaczej niż poprzednio, to czym należałoby tłumaczyć tę różnicę?

P.21. Czy zdanie „grupa społeczna nie może mieć mniej niż dwóch członków” należy do empirycznej teorii socjologicznej? Jeśli tak, to jaki jest jego status w takiej teorii? Czy jest ono np. hipotezą, która może być obalona przez obserwacje?

P.22. Jak nazywają się zdania teorii empirycznej, które uznaje się za prawdziwe bez testowania ich za pomocą obserwacji? Na czym polega ich podobieństwo do aksjomatów teorii dedukcyjnych? Podaj przykład takiego zdania.

Ustęp 3.2 – 3.6

P.23. U Znanieckiego [1934/2001, s. 55] sformułowany jest sąd: *Jeśli dwie grupy społeczne są silnie zantagonizowane (przykładem rodowa vendetta), to więź grupowa wymaga, żeby żaden członek jednej grupy nie zachowywał się przyjaźnie wobec jakiegokolwiek członka drugiej.* Czy jest to prawo socjologiczne? Jeśli tak, to z której klasy praw omawianych w 3.2? Jakie zdania obserwacyjne dostarczałyby kontrprzykładu do tego twierdzenia i przez to prowadziły do jego falsyfikacji? (Por. rozdz. VII.)

P.24. Znaniecki, op.cit., s. 57n. *Jeśli rozwój systemu (jak grupa społeczna, firma, system religijny, teoria naukowa etc.) napotyka trudności, które nie biorą się z zewnątrz lecz z samej struktury systemu, a struktura ta pozostaje niezmienną, wówczas się ona załamuje.* Uzupełnijmy tę myśl Znanieckiego przez przykłady dostarczające operacjonalizacji. (a) Odkrywa się sprzeczność w systemie twierdzeń (naukowym, religijnym etc.) i nic się nie czyni, żeby ją usunąć; wtedy system staje się bezwartościowy poznawczo. (b) Z powodu przestarzałej struktury zarządzania firma traci zdolność konkurowania na rynku, a gdy brak prób reformy, to upada. Pytania co do cytowanego sądu (kursywą) – takie jak w P.23.

P.25. Znaniecki, op.cit., s. 56. *W obecnej fazie cywilizacji życie społeczne coraz bardziej uniezależnia się od bliskości terytorialnej.* Pytania jak w P.23. Ponadto: Słowa te były wypowiedziane w 1934. Na ile zostały one potwierdzone lub podważone przez doświadczenia późniejsze?

P.26. Znaniecki, op.cit., s. 65. *„Osobnik intelektualnie wykształcony, to osobnik, który umie myśleć, czyli stawiać i rozwiązywać problemy za pomocą metod poznawczych, zamiast przyjmować gotowe problemy i rozwiązania z naśladownictwa innych osobników, z tradycji panujących w jego środowisku, lub z własnych przyzwyczajień.”* Pytania jak w P.23.

P.27. Podaj kilka przykładów generalizacji historycznych.

P.28. W literaturze politycznej został opisany typ charakterologiczny określony jako *homo sovieticus* (zob. np. wiem.onet.pl/wiem/015965.html). Opis ten składa się ze zdań, w których poprzednik implikacji jest utworzony za pomocą tego predykatu, a następnik mówi o jakichś właściwościach. Czy zdania te są prawami socjologicznymi? Jeśli tak, to z której z klas wymienionych w 3.2? Do której klasy zaliczysz zdanie: „Obywatele ZSRR mieli cechy *homo sovieticus*”?

P.29. Toczy się spór o to, czy powinien być zagwarantowany konstytucyjnie bezpłatny dostęp do szkolnictwa wyższego. W argumentach występują przesłanki treści etycznej („sprawiedliwość społeczna”) i prawa socjologiczne. Opowiedz się po którejś ze stron i zastanów się, jakie prawa socjologiczne przytoczyłybyś w swojej argumentacji.

P.30. Czy teza Webera o wpływie etyki protestanckiej na racjonalność gospodarki jest prawem uniwersalnym czy historycznym, ściśle ogólnym czy statystycznym, dotyczącym podmiotów

psychofizycznych czy struktur społecznych, uzasadnionym eksperymentalnie czy porównawczo? (Uwaga: nie w każdym z tych pytań alternatywne człony muszą się wykluczać.)

P.31. Na przykładzie rozbioru Polski, upadku Rzymu, upadku ZSRR, lub innym przez siebie wybranym wykaż, jak wyjaśnianie przyczyn zdarzeń historycznych odwołuje się do praw socjologicznych.

P.32. Podaj przykład prawa uniwersalnego z dowolnej nauki przyrodniczej.

P.33. Opisz procedurę falsyfikacji w stosunku do jakiejś przykładowo wybranej hipotezy: (a) przyrodniczej, (b) społecznej.

P.34. Czy da się uzasadnić eksperymentalnie zdanie nie mające cechy falsyfikowalności?

P.35. Podaj określenie i przykład prawa uniwersalnego funkcjonalnego. Jaka własność obiektu badanego jest konieczna, żeby o danej klasie obiektów można było formułować prawa funkcjonalne?

P.36. Na czym polega eksperyment? Czy socjologia może być nauką w pełni eksperymentalną? (s.20n).

P.37. Jakie postępowanie badawcze może zastąpić w pewnym stopniu eksperyment? Pod jakim względem eksperyment jest niezastąpiony? (s.21)

P.38. Na czym polega modelowanie matematyczne i symulacja komputerowa zjawisk społecznych? Pod jakimi warunkami prawa socjologiczne można uzasadniać lub obalać na drodze symulacji komputerowej? Jaka rolę pełni w badaniu socjologicznym konstruowanie sztucznych społeczeństw?

P.39. Podaj określenie i przykład prawa statystycznego.

P.40. Podaj określenie relacji: niezależności i pozytywnej zależności cech ujmowanych w postępowaniu statystycznym.

P.41. Czy rada królewska w Troi nadaje się do tego, by ją traktować jako reprezentację statystyczną ogółu obywateli? Czy nadaje się do tej metodologicznej roli współczesny wybieralny parlament?

P.42. Wymień cechy metodologiczne (wg klasyfikacji praw z ustępu 3.2) „Prawa Ulissesa” (s.25): *Jeśli przeważająca większość obywateli łamie prawa i nie dba o państwo, to państwo to niebawem upadnie.*

P.43. Jak należałoby skonstruować kontrprzykład do Prawa Ulissesa? (Por. wyżej P.23.)

P.44. Czy podstawą do przewidywania, że jakieś zdarzenie zajdzie jest wskazanie na warunek wystarczający czy na warunek konieczny tego zdarzenia? Czy podstawą do przewidywania, że jakieś zdarzenie NIE zajdzie jest wskazanie na brak zajścia warunku wystarczającego czy warunku koniecznego tego zdarzenia?

P.45. Czy Prawo Ulissesa zawiera wyrażenia nacechowane aksjologicznie? Jeśli tak, to czy wpływa to (pozytywnie lub negatywnie) na jego moc wyjaśniania i przewidywania? Podaj własny przykład twierdzenia socjologicznego z wyrażeniami nacechowanymi aksjologicznie. (Zob. rozdz. IX.)